

DİVAN ŞİİRİNİN SÖZ VARLIĞINDA “YALAN”*

Şerife AKPINAR**

ÖZET

Yalan; sözlüklerde uydurma, sahte, kötü söz olarak yer alır. İnsanlar tarafından günah, yasak ya da ayıp kabul edilmesine rağmen söylenmekten vazgeçilememiştir. Hatta çoğu defa yalanları hafifletmek için onlara; küçük, zararsız, pembe, masum gibi sıfatlar yüklenmiş, vicdanlar rahatlatılmaya çalışılmıştır.

Divan edebiyatının söz varlığında da “yalan”a rastlanılmaktadır. Ancak kelimenin sözlük anlamı ile divan şiirindeki kullanımı arasında zaman zaman farklılıklar olduğu da görülmüştür. Karşıdakini aldatmayı amaçlayan yalan, şiirde bu anlamından ziyade mecazî anlamda söz konusu edilmiştir. Zira divan şairi güzeli arama ve anlatma peşinde koşarken bir hayal dünyasındadır ve bu dünya da yalan olarak değerlendirilir.

Divan şiirinde kadının, dünyanın, sabahın bile yalanla ifade edildiği beyitlerde sevgili de aşığa yalan vaatlerde bulunur. Ayrıca, bu kötü davranışa karşı insanlar özellikle nasihat-nâmelerde uyarılır. Ancak eserlerde en dikkat çeken husus şiirinde en -iyi/çok- yalan olan şairin, en iyi şair olarak kabul edilmesi olmuştur.

Divan şiirinde, yalan kelimesinin üstlendiği anlamı çağrıştıracak pek çok kelime bulunmaktadır. Bunlar arasında yalana en yakın olan “kandırma” anlamına gelebilecek mekr, hile, firib, iftira, bühân...gibi kelimeler de vardır. Ancak çalışmayı sınırlandırmak için şiirlerdeki sadece “yalan, kizb/kâzib, dürüg” kelimeleri taranmış ve şairlerin “yalan”ı nasıl işledikleri üzerinde durulmuştur.

Bu makalede esas alınan örnekler Kutadgu Bilig’den başlayarak farklı yüzyıllara ve şairlere ait divan ve mesnevilerden seçilmiştir. Geniş bir tarama sonucunda elde edilen beyitlerin incelenmesiyle alt başlıklar belirlenmiş ve bu konuda en dikkat çeken mısralar söz konusu edilmiştir. Örneklerin çoğaltılması mümkün olmakla birlikte tespit edilen beyitlerle de “yalan” kelimesinin divan şiirinde kullanılışının kavratılmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yalan (kizb, dürüg), şair, şiir, dünya, kadın, va’d, da’vâ.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi A.Keleşoğlu Eğt. Fak. El-mek: sakpinar07@gmail.com

“LIE” IN THE VOCABULARY OF DİVAN POETRY

ABSTRACT

Lie; means false, fake and bad word in dictionaries. Although it is thought as sin, taboo or shame by people, it can not be given up telling. Even, most of the time to alleviate the lies people use adjectives as little, white, pink, innocent and consciences are tried to be relax.

In the vocabulary of divan literature “lie” is found. But it was seen that sometimes between the dictionary meaning and the usage in divan poetry of the word can be differences. Lie, which aims to deceive the others, is used metaphorically rather than its real meaning in the poetry. Because while divan poet aims to find and tell the beauty he/she is in an imaginary world and this is thought as lie in the world.

In the couplets of the divan poetry, which woman, world, and even morning are expressed with lie, loved gives false promises to the lover. Besides people are always warned against this bad behaviour in nasihat-names. But the most remarkable point in the works is that the poet who uses the lies most is thought as the best poet.

In divan poetry there are lots of words that associate with the meaning of the word lie. Among these there are words as mekr, hile, firib, iftira, bûhtan... that mean “deception”, which has the closest meaning to the lie, But to limit the study in the poetries the words “lie, kizb/kazib, düruğ” were scanned and dwelled on how poets handled the lie.

The examples, which is based on in this article, are selected among the divan and mesnevis that belong to different centuries and poets by starting from the Kutadgu Bilig.

By analyzing the couplets, which were obtained as a result of a wide range of survey, subtitles were determined and the most remarkable verses in this subject were mentioned. It is possible that examples can be maximized and with the couplets, which were identified, it is tried to be showed how the word lie is used in divan poetries.

Key Words: Lie, poet, poem, world, woman, promise, claim.

Yalan; sözlüklerde “aldatmak amacıyla bilerek ve gerçeğe aykırı olarak söylenen söz; asılsız söz veya iş; doğru karşıtı; uydurma sözler; sahte...”¹ anlamlarıyla yer almaktadır. Ayrıca bütün dinlerde günah kabul edilen yalan, sosyal hayatın içinde ahlâka, yasalara, geleneklere uymayan kötü davranışlar arasında görülmüştür.

Bütün buna rağmen yalan, insanoğlunun vazgeçilmezi olmaya devam etmektedir. Hatta bir süre sonra alışkanlığa dönüşüp başkalarını kandırmak yanında insanı kendi yalanına kendini de inandıracak bir hale getirmektedir. Bir bakmışsınız anı kurtarmak için çıkılan yol, karaktersizlik, ihanet, güvensizlikler... labirentine dönüşmüştür.

¹ TDK Türkçe Sözlük, Ankara 2005, s. 2114; İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı, 2006, s. 1811.

Yalan, Kur’ân-ı Kerîm’de pek çok âyette söz konusu edilirken² kelim ilminde büyük günahlar bağlamında ele alınmıştır (Geze, 2009: 45). Cenâb-ı Hak: “*Allah’ın âyetlerine inanmayanlar ancak yalan uydurur. İşte onlar yalancıların ta kendileridir.*” (Nahl 16/105) buyurarak, insanları kesin bir dille uyarmıştır. Hz. Peygamber ise hadisleriyle -“*Yalanın her çeşidi günahtır*” (Tirmizi, Birr 26) - daima yalandan sakınmayı öğütlemiştir.

Yüzyıllar boyunca devlet büyükleri, din adamları, âlimler, hocalar... yalan söylemenin zararlarından bahsederken; “Yalancının mumu yatsıya kadar yanar”, “Ardıcın közü olmaz yalancının sözü olmaz” gibi atasözlerinde de yalanın sonu olmadığı vurgulanmıştır. Devletler yasalarla yalan söyleyenleri cezalandırmış; toplum, yalan söylemeyi alışkanlık haline getiren kişilere karşı tavır almıştır. Ebeveynler ise çocuklarını yetiştirirken, onları yalan söylememeleri konusunda sürekli uyarır. Ancak buna rağmen kendilerinin yalansız yapamamaları da daima dikkat çekmiştir. Hatta büyükler söyledikleri yalanlara “küçük yalan, beyaz yalan, pembe yalan, masum yalan gibi” bahaneler bulmaya çalışmışlardır.

Zararları hayatın içinde daima tecrübe edilse de söylemekten kendimizi alamadığımız yalan; filmlere, şiirlere konu olmuş, dillerden düşmeyen şarkılarda “ölümden başkasının yalan” olduğu kabul görmüştür.

Bu durumda hayatın bir gerçeği haline gelen yalanı, divan edebiyatı şairinin şiirinde söz konusu etmesi de kaçınılmaz olmuştur.

Ancak, şiirdeki yalanla hayatın içindeki yalan her zaman aynı değildir. Zira gerçekte yalan, karşıdakini aldatmayı amaçlarken, şiirde kastedilen yalan farklılık gösterebilir. Şairler, gerçek anlamında “yalan söylemek, yalanın günah olması, söylenmemesinin gerektiği” gibi ifadelerle beyitlerde yer vermelerinin yanı sıra yalanı, gerçeğin zıttı olarak değil çoğu defa -manaya incelik katmak maksadıyla- mecazi anlamlarda kullanmışlardır. Güzelin peşinde olan divan şairinin bir hayal dünyasında yaşadığı da düşünüldüğünde sözlerinin yalan olarak ifade edilmesine şaşırılmamak gerekir.

Yalan, divan edebiyatı beyitlerinde en çok, “şair ve şiir” kelimeleriyle birlikte görülmektedir. Ayrıca, dünyanın, kadının, sabahın yalancı olduğu bu beyitlerde, yalan yere vaatler verilmekte ve yalana dair atasözleri ve deyimlere de değinilmektedir.

Divan şiirinde, yalana çok yakın anlamda olan “kandırma” ve bu anlama gelen/yakın kelimeler de sıkça yer almaktadır. Ancak; kandırma ile yalan aynı şey değildir. Kandırma daha geniş anlamdadır. Bu durumda çalışmayı sınırlandırırken kandırma kapsamına girecek kelime ve kelime gruplarına – mekr, hile, firb, iftira, bühtân, Karaman bahşişi, va’de-i kemmûn, fahte kuşu...- yer verilmemiş; sadece şiirlerde söz konusu edilen “yalan, kizb/kâzib, dürûğ” kelimeleri dikkate alınmıştır.

Divan şiirinde yalanın en sık karşılaşılan şekilleri, genel olarak birkaç başlık altında incelenebilir:

Yalan Söylemek ve Yalandan Kaçınmak

Divan şiirinde şairin-âşığın, sevgilinin, rakîbin, genel anlamda insanların yalan söylemesine rastlanılır. Ahmedî, halkın dedikodu edip, yalan söylediğine, kendisi için söylenen “Şarabı ve sevileni terk etti” sözünün de yalan olduğunu belirterek değinir:

² Ayrıntılı bilgi için bk. Hidayet Geze, “Kur’ân-ı Kerim’de “Kizb” (Yalan) Kavramı, Fırat Üni, Sosyal Bilimler Ens., Temel İslam Bilimleri ABD, Tefsir Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2009.

Dirler ki Ahmedî mey ü ma'sûkî terk ide
Bi'llâh yalan durur bu söz ü hâşâ benzemez

Ahmedî (Akdoğan tsz: 396)

Şeyhî, yalancının sevgili olduğuna inanır. Çünkü sevgili, “Aşığa eziyet ettiğimle kalmasın hemen öldüreyim” demiş; bu yalanla da günaha girmiştir. Zaten âşığın isteğidir sevgilinin elinden ölmek. Ancak şair, sevgilinin bunu yapacağına inanmaz ve sözünün yalan olduğunu söyler:

Cevr ettiğime kalmasın uş öldürem demiş
Yazuğa girdiğine bak andan yalan dahı

Şeyhî (İsen-Kurnaz 1990: 269)

Pertev ise sevgiliyi andıkça, “Onun yemininin bile yalan olduğu gerçeğini” hatırlar:

Yâri andukça gelür yâda bu mısra' Pertev
'Ahd ü peymânı yalan dirler idi gerçek imiş

Muvakkit-zâde Pertev (Bektaş 2007: 286)

Behiştî'nin şiirinde yalancı olan, âşıktır. Ancak sevgili onun yalanını fark eder:

Hâl-i dürûg-ı sözümi bildi yâr kim
Didi bana senün gibi çak başlu az bulunur

Behiştî (Aydemir 2000: 331)

Sevgilinin ve âşığın yalancı olarak ifade edildiği divan şiirinde rakibin doğruları söylemesi de beklenemezdi. Hamdullah Hamdî, rakibin yalancılığını Hz. Âdem'i cennetten yalanla uzaklaştıran şeytana benzetererek ortaya koyar:

Dûr eyledün dürug ile cennetden Âdemi
Lâ'ik degül mi sana rakîb ehremen disem

Hamdullah Hamdî (Özyıldırım 1999:185)

Şairler, şiirlerinde yalan söyleyenleri ifşa ederken yalanın günah, zararlı ya da yanlış olduğunu da dile getirirler. Özellikle yalanın dinde yasaklanmasına beyitlerde sıkça yer verilir. Allah'ın yalan ve yalancıyı sevmediği, yalanın Müslümana yakışmayacağı vurgulanır.

Divan edebiyatının önemli mesnevilerinden Garib-nâme'de Âşık Paşa, gerçeği bırakıp yalan söz söyleyenin, Allah tarafından sevilmeceğini belirtir:

Uşbu iş issi yalan söz söylese
Girçeği kop ol yalan iş soylasa

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Tanrı sevmez bellü bilün ol işi

Tanrı’ya lâyük degüldür ol kişi

Âşık Paşa (Yavuz 2000: 467)

Doğrusu Allah’ı bilen yalan söylemez. Bu durum Yunus Emre’nin beyitlerinde yer aldığı gibi; Nesîmî’nin tuyuglarında da yine Allah’ı bilen yalancı olmayacağı, yalan söyleyenin selamete eremeyeceği söz konusu edilir:

İy Yûnus Hakk’ı bilen söylemez hergiz yalan

İkilik ile gelen togrı yol bulmuş degül

Yunus Emre (Tatçı 1990a: 174)

Ol bilür Hakkı ki yalancı degül

Her ki yalan söyler ol nâcî degül

Hacca togrı varmayan hâcî degül

Togrı söz togrılara acı degül

Nesîmî (Ayan 2002: 835)

Müridi de şiirinde mümin olanın hiç yalan söylemeyeceğine değinmiştir:

Birisi ol söylemeğe hiç yalan

Söylemez müminliğe da’vi kılan

Müridi(Kılıç 2005:377)

Zira yalanın dinimizde yeri olmadığı için yalan söylemek imanı zedeleyecektir. Edirneli Nazmî, “Yalan ve dedikoduda dilini tutmayan, göz göre göre imanını kaybeder” demektedir:

Kizb ve gıybetde o kim tutmaz zebân

Göz göre imânına eyler ziyân

Edirneli Nazmî (Güven 2009: 189)

Vecdî’nin beytinde, “İnsanın, yalanına Allah’ı şahit gösterirse -yani yalan yere yemin ederse-, Allah’ın mağfiretinden mahrum kalacağı, küfre düşeceği” dile getirilir:

Hakk’ı işhâd iderse kızbe kişi

Kâfir olur o dem bulur la’net

Filibeli Vecdî (Kavruk- Selçuk 2009: 19)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Şeyh Gâlib ise, güzelin vaadinin yalan olduğunu bilir ve “İman et senin dininde yalanın yeri yoktur” diye tecrîd yoluyla şairi uyarır:

Gâlib dürûg imiş tatalım va’ di ol bütün

Îmân getir ki dînine sığmaz yalan senün

Şeyh Gâlib (Kalkışım 1994: 356)

Dinen günah olduğu bilinmesine hatta yasalarca suç kabul edilmesine rağmen hayatın içinde sıkça karşılaşılan yalana dair unsurlardan biri de yalancı şahitlik. Yalan yere şahitlik edilmesine Şeyh Gâlib’in şiirlerinde rastlanılmaktadır. Şair, vâizi kastederek “Kürsüye çıkıp Tanrı ve kula göre doğru ve âdil olanı yapmış” demektedir. Burada Gâlib sözlerini Kur’ân’a istinat etmiş olmalıdır. Nitekim Cenâb-ı Hak; “*Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyar ve Allah'a iman edersiniz.*” (Âl-i İmrân/110) buyurmuştur. Âyet, bütün Müslümanları iyilikleri emretmek ve kötülüklerden alkoymak ile mükellef kılar. Buna göre halka iyilikleri yapma ve kötülükleri yasaklama hususunda nutuk atan vâizin söyledikleri ile yaptıkları birbirini tutmamaktadır. Oysa Cenâb-ı Hak “Ey iman edenlar! Yapamayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz?” buyurarak insanları bu konuda uyarmaktadır. Buna rağmen vâiz, ikiyüzlü, sahtekâr bir tip olarak yalancı şahitlik etmektedir:

Çıkıp kürsiye etmiş emr-i ma’rûf

Yalan şahidliği etmiş giyip sof

Şeyh Gâlib (Kalkışım 1994: 197)

Gâlib’in yalancı şahitlikle suçladığı bir başkası da söz sahibi topluluğu yani şairlerdir. O “Söz sahipleri (şairler) belinin ortasına yoktan yalan(cı) şahitlik edip ‘Öyledir, evet’ derler” ifadesiyle Allah’ın Elest Meclisinde ruhlara sorduğu “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” sorusuna verilen cevabı (Belâ: Evet) ve ruhları birbirine şahit tutuşunu hatırlatmaktadır. Rûhların bu şahitliği gerçek bir şahitliktir. Oysa şairlerin sevgilinin belinin ortasına “öyledir, evet” diyerek şahitlik etmeleri gerçeği yansıtmayan, hayâli bir şahitliktir. Sevgilinin boyunun vahdet simgesi olduğu düşünüldüğünde boya, dolayısıyla belin ortasına yapılacak şahitliğin de bir şeyin gıyabında yapılmış yalan şahitlik olacağı imâ edilmiş olmalıdır:

Miyân-ı müyuna yokdan yalan şehâdet edip

Gürûh-ı ehl-i suhan öyledir belî derler

Şeyh Gâlib (Kalkışım 1994: 286)

Tüm bunların yanı sıra divan şairi özellikle nasihat-nâme türündeki eserlerde yalana dair başlıklarla halkı bu kötü davranışa karşı uyarmak istemiştir. Türk edebiyatında birer ahlâk kitabı olarak değerlendirilen manzum nasihat-nâmelerde yer alan konulara bakıldığında, kişiye bulunmaması gereken sıfatlar arasında “yalan” da vardır.³ Nasihat-nâmelerde, insana yakışmayan yalandan, sakınılması gerektiği üzerinde durulduğu özellikle dikkat çeker.

İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatının bilinen ilk edebî yazılı eseri olarak kabul gören -ki aynı zamanda ilk nasihat-nâmedir- Kutadgu Bilig’de; halkın da hükümdarın da yalan

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Mahmut Kaplan, “Manzûm Nasihat-nâmelerde Yer Alan Konular”, SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 9, Bahar 2001, s. 145.

söylememesini telkin eden beyitlere rastlanılmaktadır. Burada Ay-Toldı, oğluna verdiği bir öğütte “Ağzından yalan söz çıkarma; yalan söz ile insan kendi itibârını düşürür”(Arat 1974: 105) derken Ögdülmiş’in Hükümdara bir kumandanın nasıl olması gerektiğini anlattığı bölümde de: “Söyledikleri doğru olmalı ve sözüne emniyet edilmelidir; büyükler yalancı olursa, halkın itimadı kalmaz” (Arat 1974: 173) sözleriyle yalana karşı herkes uyarılmaktadır.

Atabetü’l-Hakayık’da yalan için; soğan gibidir, dolayısıyla acıdır, hastalıktır (Arat, 1992: 88) gibi benzetmelere sıkça yer verilir ve insanlara yalan söyleyenden uzak durmaları öğütlenir:

Yalan söyleyen adamdan uzak dur, kaç;

Sen ömrünü doğruluk ile geçir.

Edib Ahmed Yükeki (Arat 1992: 88)

Ahmed Yesevî de hikmetlerinde defalarca yalanın kötülüğüne ve yalan söylemenin günah olduğuna değinir. O, hadisleri de delil göstererek, yalan söyleyenin Hz. Peygamber’in ümmeti arasına giremeyeceğine, imansız ölüp, cennete de kabul edilmeyeceğine dikkat çeker:

“El kezzâbu la ümmetü”⁴ dedi size

O Muhammed Hakk Resûlü idi bize

Yalancıya cennet yoktur, vallahi ona

Yalan konuşup imansız olarak gitmeyin dostlar

Hoca Ahmed Yesevi (Bice 2001: 107)

Yüzyıllar sonra bir başka nasihat-nâmede ise Nâbî’nin oğlunu yalana karşı uyardığı görülür. Şair, “Nehy-i âlûdegi-i kizb ü hilâf” başlığı altında, yalanın İslam dininde yerinin olmadığını; işleri fesada uğratanın yalan olduğunu; akıl sahibi kişilerin ise yalan gibi kötü bir şeye bulaşmayacağını söyler:

Kizb ma’dümdür aslı yokdur

Bâb-ı İslamda faslı yokdur

Kizbdür asl-ı fesâdât-ı umûr

İrtikâb itmez anı ehl-i şu’ûr

Nâbî (Kaplan 2008: 245)

XVIII. yüzyılda Zarîfî de Pendnâme’sinde, hadisi söz konusu eder ve Müslümanları yalanı terk etmeye çağırır:

Kâzib olan her ne denlû varsa kul

Dedi ümmetim değildir ol Resûl

⁴ “Yalancılar ümmetim değildir.”

...

Mü'min-i billâh olagör sen de berk

Kizbi terk et kizbi terk et kizbi terk

Zarîfî (Arslan 1994: 20)

Şiirlerde, yalan söylemenin yanlışlığına değinildiği gibi yalanın mutlaka ortaya çıkacağı da belirtilir. Söylenen yalanlar hiçbir zaman gizli kalmaz, er geç anlaşılır. Şairler de yalanın uzun süre inandırıcılığını devam ettiremeyip fark edileceğini özellikle hikmetli sözlerle ifade etmişlerdir. Şiirlerde “Yalanın dibi(altı) delik olur” atasözü⁵ ile kaynaklarda atasözü olarak karşılaşılmadığı halde aynı anlama gelen ve hikmetli söz olarak kabul edilebilecek “Yalanın dibi yakındır” ifadelerine rastlanılmaktadır.

Necâtî, “Ey derin deniz, özün ile elini kıyaslama çünkü bu yalanın sonu yakın olur, ihtiyatsız olma” diyerek dünyayı kastettiği yalana karşı insanları uyarmıştır:

Nisbet itme eline özünü ey bahr-i ‘âmîk

Bu yalanun dibi yakın olur olma gâfil

Necâtî (Tarhan 1997: 59)

Cinânî, 20 ıkdan oluşan Cilâû'l-Kulûb adlı eserinin yedinci ıkdında yalanın kötülüğünü söz konusu eder. Bu bölümde şair “Anlayışsız değilsen yalanı bırak” derken; atasözüyle ifadesini güçlendirir:

Ko kizb ü dürûgı degülsen gabî

Delükdür bilürsin yalanun dibi

Cinânî (Özkan 1990: 135)

Şair, beytin devamında da meşhur “Yalancının evi yanmış kimse inanmamış” hikâyesini anlatır.

“Ey denizde oturan, denizin dibine erişmedin, ben denizim deme zira yalanın hemen ortaya çıkar” diyen Emrî, hakîmâne bir beyit zikretmektedir:

Yaşumuñ irişmedin gavrına ey deryâ-nişîn

Bahrîyem ben dime yalanuñ olur dibi yakîn

Emrî (Saraç tsz: 202)

Münîrî, rakibi iyi tanımaktadır ve ona “Bana kendini çok da tarif etme; bilirsin ki yalanın çabuk ortaya çıkar” der:

⁵ Nurettin Albayrak, Türkiye Türkçesinde Atasözleri, Kapı, İstanbul 2009, s. 869; Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II, TDK Ankara 2009, s. 87.

Kendüni inende tarîf eyleme bana rakîb
Hod bilürsin kim meseldür yalanun dibi yakın

Münîrî (Ersoy 2010: 445)

Nâşid, yalanın sonunun olmadığını ve bu yanıştan geç de olsa dönülebileceğini meşhur atasözü “Yanlış hesap Bağdat’tan döner” ile anlatmaktadır:

Sahîh olmazsa erbâb-ı dürûgun ger hisâbâtı
Meseldir kim döner Bağdâd’dan yanlış hisâb atı

Nâşid (Zülfe 1998: 77)

Şairlerin, bu ifadelerle yalandan kaçınılmasının gerekliliğini, zira kısa sürede gerçeğin ortaya çıkacağını vurgulamaya çalıştıkları düşünülebilir. Ancak şu da bir gerçektir ki dünya bitecek, yalan bitmeyecektir:

Bitirdi kizb ile dünyâyı vâ’iz ey ‘Avnî
Ne hâldür bu ki dünyâ biter yalan bitmez

Yenişehirli Avnî (Turan 1998: 788)

Yalan ve Şair, Şiir

Divan şiirinde, “şiir” ya da “şair”in söz konusu edildiği pek çok beyitte “yalan”(kizb/kâzib, dürûg) kelimesinin de yer aldığı görülmektedir. Bu durum, şairlerin şiirlerde kullandıkları kelimelerin, gerçek anlamdan ziyade mecazi anlamını kastetmeleriyle açıklanabilir. Zira “mecaz” kelimesini “gerçeğin karşıtı” olarak anlamlandırdıklarından, yalanla şiir arasında bir bağ kurmayı uygun görmüş olabilirler (Doğan, 2006: 51).

Kimi araştırmacılara göre de klasik edebiyatta şiir, hayal ve zihin ürünü olduğundan şairler şiiri eleştirmek istediklerinde “yalan” gibi kavramlar kullanmışlardır(Coşkun, 2011: 63).

Eski bir Arap atasözü şairler için, “Ahsenehu akzebehu” yani “En iyisi en yalancı olanıdır” demektir. Bu atasözünden hareketle “şairin en beliğ şair sayılabilmesi için, sözü en fazla süsleyen yani yalanı en maharetli söyleyenin o olması gerektiği”(Pala 2009) düşünülürken; yalancılık şair için bir erdem (Yavuz 2008) olarak da kabul edilebilir. Kutlu ise bu durumu “Aldanma ki şair sözü elbette yalandır.” Bu yalan sanatın aslında ‘uydurma’ bir şey olduğuna işaret eder. Ancak insanoğlu yalana da muhtaçtır.” şeklinde ifade eder (2014).

Tüm bunların yanı sıra divan edebiyatı şairlerinin “ yalan-şair-şiir”i birlikte zikretmelerindeki sebepler arasında; Kur’an-ı Kerim’de şairler için menfi ifadelerin yer alması hatta şairlerin sözlerinin yalan olduğunun belirtilmesi de olabilir. Kutsal kitapta şairlerden bu şekilde söz edilmesi, cahiliye devrindeki şairlerin tavırlarıyla ilgilidir. O devirde şair olmak önemsenirdi ve onların sözlerine itibar edilirdi. Özellikle kabile reisinin şair olması, o kabile için büyük bir talih sayılırdı. Bu durumu kötüye kullanan şairler ise övgü ve yergide abartıya kaçmışlar, çoğu kez yalana ve büyüye başvurmuşlardır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Ayrıca, Kur'an-ı Kerim'in âyetleri karşısında şaşkına düşen müşrikler, bunu şiirle mukayese etmeye kalkışmış "şair sözüdür" demişler, hatta Hz. Muhammed'e "şair" yakıştırmaları⁶ yapmışlardır. Bu sapkınlıklar üzerine âyetler inmiş; şiir-şair konusuna dikkat çekilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de altı yerde şiir ve şaire değinilir. Özellikle "Şu'arâ(Şairler)" isimli bir surenin de olması dikkate değer bir husustur. Sure bu adı "224'üncü âyetinde şairlerden söz edildiği için" (Ateş 1997: 416) almıştır.

Âyetlerde şair; *uydurma söz söyleyen kişiler* (Enbiya 21/5), *yapamayacakları şeyleri söyleyen ve kendilerine ancak sapkınların uyduğu kişiler* (Şu'arâ 26/224-226) olarak yer aldığı gibi; *kafirlerin Hz. Muhammed'e "şair"* (Sâffât 37/36- Tûr 52/30) demeleriyle de söz konusu edilir. Ayrıca, âyette "*Biz ona şiir öğretmedik*" (Yâsin 36/69) buyrulurken; Kur'an-ı Kerim için de *şair sözü olmadığı* (Hâkka 69/41) belirtilmiştir.⁷

Bu âyetlerde özellikle şairlerin hayal dünyasında yaşadıkları ve her söylediklerinin doğru olmayabileceği vurgulanırken; şairlere itibar edilemeyeceği belirtilmiştir. Ancak şairlik tümüyle reddedilmemiş, yalnız Kur'an-ı Kerim'in şiir, peygamberin de şair olmadığı dile getirilmiştir (Karakoç, 2007: 48).

Ayrıca, Müslüman şairleri telaşa düşürüp, korkutan özellikle Şu'arâ suresindeki âyetlerde, söz konusu edilen şairlerin müşrik şairler olduğu tefsirlerde açıklanır. Surenin 227. âyetinin (*Ancak iman edip, iyi işler yapanlar, Allah'ı çok çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır. Haksızlık edenler hangi dönüğe döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.*) Müslüman şairleri rahatlatmak için nazıl olduğu belirtilmiştir (Hicazî -:391). Bununla birlikte "Bu âyetle özellikleri anlatılan gerçek müminler, müşrik dönem şairlerini yeren yukarıdaki hükmün dışında tutulmuşlardır. Bunlar söyledikleri şiirde gerçekleri dile getirirler; söyledikleri yaptıkları birbirine uygundur...Tevhid dininin ilkelerini savunur, Allah'ı zikreder, O'nu yüceltirler...Zulmün ve haksızlığın karşısında şiirleriyle mücadele verir, hakkı savunurlar"(Karaman, vd., 2004: IV/ 181) tefsiriyle Kur'an'ın şiiri ve şairi mutlak olarak yermediği, Müslüman şairleri müstesna tuttuğu ortaya konulmuştur. Âyetler, bu bilgilerle anamlandırılmalıdır. Aksi İslamiyet'in şiire ve şaire karşı olduğunu düşündürebilir.

Sahih hadis kaynaklarında da Hz. Peygamber'in iyi maksatla yazılan şiirlere "Şiirin bir kısmı, şüphesiz hikmettir" (Buharî/Edeb: 90; İbn Mâce/Edeb: 42) diyerek özendirdiği görülmektedir. Yine hadislerde, Hz. Peygamber'in Müslüman şair Hassân b. Sabit'e "Müşrikleri (şiirlerinle) hicv et, bil ki Cebrâil de seninle beraberdir" buyurduğu (Buharî/Bed'ü'l-halk: 6; Müslim/Fezâilu's-sahâbe: 153) belirtilir. Ayrıca sahabenin de şiiri sevdiği kaynaklarda dile getirilirken; Hz. Ayşe'nin "Çocuklarınızı şiirle besleyiniz ki dilleri tatlı olsun" (Haylamaz, 2010: 398) sözüne yer verilmiştir.

İslam dini etkisinde gelişen divan edebiyatı döneminde bütün bu bilgiler, sanatçılar özellikle de şairler tarafından dikkate alınmıştır. Kutsal Kitaptaki şiir ve şair için buyrulan menfi ifadelerin müşrikler için olduğu bilirse de; şiirlerde, bu âyetlere dayanarak, hayal dünyasında yaşayan, uydurma söz söyleyen şairin sözüne itibar edilemeyeceği dile getirilmiştir. Zaman içinde de bu anlayış, "şair sözü yalandır" kalıplaşmış ifadesiyle edebiyat geleneğinde şairlerin vazgeçilmez ortak mazmunları arasında yerini almış olmalıdır.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Sıtkı Nazik, "Kaynağı ve Bağlayıcılığı Yönüyle Hz. Peygamber ve Şairlerin Sözü –Divan Şairi Örneği-", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.5, S.22, Yaz 2012, s.122-135.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Vehbi Ecer, "Kur'an-ı Kerim'de Şiir ve Şairler", www.islamhukukusayfasi.com., 22.02.2011.; Şeref Yılmaz, "Şuara Suresinin Işığında Şiir ve Şair", Yağmur, S. 29, 2005 Ekim-Aralık.; Semih Yücel Yüceler, "Bir Kur'an Kavramı Olarak Şiir ve Şair", www.antoloji.com., 20.12.2013.

Bu bilgiler ışığında divan edebiyatı beyitleri incelendiğinde çok defa şairi yalancı, onun sözü olan şiiri de yalan olarak görmek mümkündür.

Kadın şairlerden Mihrî Hatun, “Şairlerin çoğunun yalancı” olduğunu belirtir:

Bühtânlar eylemiş bize ra'nâ diyü hatîb
Şâ'irlerün bir nicesi gayet yalancıdur

Mihrî Hâtun (Arslan 2007: 241)

Divan şiiri geleneğinde şair yalancıdır, öyleyse onun sözünü çok da dikkate almamak gerekir. Şair bu durumu; “Necâtî servi senin boyuna benzer dedi ise, ona lutf et, ciddiye alma, sen ona kalma sonuçta o bir yalancı şairdir” anlamındaki beytiyle söz konusu eder:

Servi Necâtî kaddüne benzer didi ise
Lûtf it sen ana kalma ki şâ'ir yalancıdur

Necâtî (Tarlan 1997: 200)

Teşbih-i makluba güzel bir örnek olan beyte göre Necâtî'nin sözü elbette yalandır. Zira sevgiliye hiç kimse benzemez. Servinin sevgilinin boyuna benzetilmesi de kabul edilemez. Ayrıca şairin divanında pek çok defa sevgiliye hiçbir şeyin benzeyemeyeceği⁸ söz konusu edilir.

Çelebioğlu, Muhyî'nin âşık ile şairi ve şiirini karşılaştırdığı beyitlerini açıklarken şairin şiirinin yalan olduğunu vurgulamaktadır:

“Şi'r-i 'âşık bî-gümân bil ser-te-ser tefsîrdür
Şi'r-i şâ'ir bil yakîn şeksüz ki tefî sîrdür

Zîrâ anda bû-yı Hak hâsıl olur ender-meşâm
Bu şi'irden bû-yı bâtil irişür ender-meşâm

Muhyî

Âşık şi'iri, Hak ilhamıyla yazılmıştır. Şairin bütün şiirleri şeytan vesvesesinden ibarettir, denilerek âşığın doğruyu söylediği, şairinse sermayesinin yalan olduğu meâlinde âşığın şiiri medh, şairinki zemmedildikten sonra, âşıkla şâir şiirinin bir tutulmaması öğütlenir. Zira Hak âşığının şiiri, can iksirinin cevheridir. Onların şiiri hakkın, Hak erlerinin mehdine dairdir. ... Diğerlerininse Hakta nasipleri yoktur.” (1999: 25).

Divan edebiyatının önemli tezkirecilerinden Âşık Çelebi, şairlerin sözünün yalan olduğuna tezkirenin “Hüseynî” maddesinde yer verir. Âşık Çelebi, şairin, şiirde yalan güzel sayıldığından nesirde de yalana başvurduğunu belirtir. Hatta Hüseynî'nin gerçek hayatta da yalanı fazlasıyla benimseyip, başka şairlerin şiirlerini benim' diyerek okuduğuna değinir: “Mezkûr mîr, nazmda kizb müstahsendür, diyü nazmda yalanı şi'âr belki nesrde bile kizbi şi'âr idinmişdi. ‘Uşşâkun mâ-meleki benümdür diyü cümle şâ'irlerün eş'ârın benümdür diyü okırdı.” (Kılıç 2010: 626). Bu ifadeleri bazı

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Kırbıyık, “Necati Bey Divanı'nda “Öykünmek””, Ölümünün 500. Yılında Necati Bey'e Armağan (haz. İ.Çetin Derdiyok, Muna Yüceol Özezen), TDK, Ankara 20011, s. 101-113.

araştırmacılar “akla durgunluk verecek iddialar” (Kurnaz 2007: 69) olarak değerlendirirken; yine Âşık Çelebi, bu durumu Emrî Çelebi’nin nazm ettiğini belirtir:

“Şu’arânun emîri Halvâyî
Ki her âhûya dâstân söyler

Ahsenü’ş-şu’arâ kuzub⁹ diyüben
Her ne kim söylese yalân söyler

Emrî Çelebi” (Kılıç 2010: 626)

Emrî, asıl yalanın “Şairlerin en güzeli, çok yalan söyleyenleridir” lafı olduğunu belirtirken; Hüseyinî’yi eleştirmekte ve şairlerin yalan söylediklerini kabullenmediğini ortaya koymaktadır.

Lami’î, şiirin yalan olduğu düşüncesini Divanı’nın dîbâcesinde söz konusu etmiş ve Kur’an ve Peygamber sözlerinin şiir olmadığını açıklamıştır. Tolasa, Dîbâce’deki şairin şiir hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder: “Şiirin savunmasına girdiği dibacede ‘...zira şi’r her ne denlû dilpezir ve nazm her ne kadar la-nazir olsa, Ahsenü’ş-şi’ri ekzebuhu muktezasınca, mezanne-i kizb u zûr’dur’ Dîbâce 5/a-b....asıl yaptığı ve yapmak istediği şey, Tanrı ve Peygamber sözlerinin şiir olmadığı.....Kur’an bir Tanrı sözü, şiir ise insanoğlunun ürünüdür.... Hadis Tanrı Elçisi ürünü olup amacı, fonksiyonu, içeriği bambaşkadır..... şiirin de yapı bakımından, üstelik bir özrü vardır. Bu özür onun, “ahsenü’ş-şi’ri ekzebuhu” muktezasınca mezanne-i kizb ü zur” olması dolayısıyladır. İşte Lami’î efendi’nin Hadisi şiirden ayırırken dayandığı ikinci temel nokta da, şiirin yapısında olduğuna inanılan bu “yalan” düşüncesidir.” (1999: 232).

Fuzûlî de mısralarında şiir ile yalan arasında ilişki kuran şairlerdendir. Büyük usta, “Şiire heveslenme ki o çok yamandır, güzel deseler ona, yalandır” diyerek, şiirin güzelliğinin yalan olduğunu dile getirir:

Şi’re heves etme kim yamandır
Yahşi deseler ana yalandur

Fuzûlî (Onan 1956: 98)

Divan şiirinde şair sözünün yalan olduğuna dair, en meşhur beyit yine Fuzûlî’ye aittir:

Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefâ var
Aldanma ki şâir sözi elbette yalandur

Fuzûlî (Onan 1956: 99)

Leylâ vü Mecnûn mesnevisindeki bir gazelde yer alan bu beyitte şair, “Eğer, Fuzûlî, güzellerde vefa var derse aldanma, çünkü şair sözü bu elbette yalandır.” diyerek, edebiyat geleneğine bağlı kalır. Şiirin yalan olabileceğinin vurgulandığı bu beyitte ““yalan” sözcüğünün, gerçeğin zıddını söyleme anlamında değil, bu anlamı da hatırlatacak şekilde ama tevriyeli ve kinaye yollu bir şekilde kullanıldığı (Doğan, 2006: 51)” dikkate alınmalıdır.

⁹ “Şairlerin en güzeli, çok yalan söyleyenleridir.”

Şair, bir başka beytinde, şair sözünün yalan olduğunu tekrar eder. Fuzûlî “Şairlikle övünürken, yalanı da kendine iş edinirsin” der. Şairliği ile övünen kişinin şiiri de güzeldir, öyleyse yalanı da iyi söylemektedir; zira şairin iyisi yalanı en iyi olandır:

Şairliği iftîhâr edüpsen

Kızbi özüne şîâr edüpsen

Fuzûlî (Onan 1956: 301)

Hayâlî ise şairin yalanına, İbrahim Paşa’nın düğünü dolayısıyla kaleme aldığı kasidesinde yer vermiştir. O, padişahın huzurunda laf etmenin haddi olmadığını söylerken “Şiir erbabının yalanının(bunun gibi) eksik olmayacağını” da itiraf eder:

Huzûr-ı Şâh’ı âdilde ne haddim lâf urmak kim

Velî erbâb-ı şî’rin eksik olmaz böyle yalanı

Hayâlî (Tarlan 1992: 49)

XVI. yüzyıl şairlerinden Mânî, Şems Efendiye sunduğu kasidesinde şairlerin yalan söylediği fikrine biraz sitem eder. Aslında şairin adı çıkmıştır. Oysa herkes yalan söyler. Mânî kinayeli bir üslupla “Dünya doğrulukla doldu, kimse yalan söylemez; -eğer biri yalan söylüyorsa- o mutlaka bir şairdir” demektedir:

Cihân şöyle sıdk u sadâkatle toldı

Yalan söylemez kimsa illâ ki şâ’ir

Mânî (Demirel 2011: 28)

Şairler, şiirlerinin yalan olduğunun söylenmesine zaman zaman sitem etse de bu gerçeğe hep yüzleşmişler ve durumu kabullenmişlerdir. Ravzî de şairin sözünün yalan olduğunu zikrettiği mahlas beytinde, şairlerin yalan söylediğinin ezelden beri herkes tarafından bilindiğine değinir:

Ravzî o mâh-rûyî mihr itdi dir imişsin

Meşhûrdur ezelden şâirlerün yalanı

Ravzî (Aydemir 2009: 329)

Ziyâ’î, şiirin yalan, şairin ise yalancı olduğu fikrini sıkça dile getirenlerdendir. O, Necâtî gibi sevgilinin boyunu serviye benzetme hatasına düşmüştür. Zira sevgili daha önce de belirtildiği gibi kimselere benzemez. Şair, sevgiliden bu sözü karşısında incinmemesini diler ve onu hoş görmesini ister. Zira böyle yalanlara başvurma, şair olduğundandır. “Doğrusu şu ki genellikle şairler yalancı olur”:

Serve benzer dir isem kaddün eger incinme

Togrısı bu ki yalancı olur ekser şu’arâ

Ziyâ’î (Gürgendereli 2002: 66)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Yine sevgilinin boyunu söz konusu eden şair, “Doğrulukta sevgilinin servi gibi olan boyuna layık vasıfta başka bir güç yok” diyerek eğer şairler bir benzetme yaparsa bunun yalan olacağını ima eder. Şiirin devamında “Gönle ferahlık veren şiire yalan derlerse bu doğrudur” sözleriyle şiirin yalan olduğu fikrini yineler:

Ziyâ’î râstî ol serve lâyük vasfa kudret yok

Yalan dilerse şi’r-i dil-güşâya aslı var gerçek

Ziyâ’î (Gürgendereli 2002: 66)

Ziyâ’î’nin şiirinde, sevgili de şairin yalancı olduğunu bilmektedir. Şair/âşık, sevgiliye şairi bırakıp rakibe yâr oldun diye sitem ederken; sevgili ona “Gerçek, yalancıdan daha iyidir” sözleriyle cevap verir. Görüldüğü üzere sevgili, yalancı şaire meyl etmektense gerçek rakibe yâr olmayı tercih etmiştir:

Didüm ki şâ’iri koyup rakîbe yâr oldun

Ol âhû didi ki gerçek yalancıdan it yeg

Ziyâ’î (Gürgendereli 2002: 66)

Şair, bir başka şiirinde fikrini değiştirmekte ve sevgilinin şiirin yalan olduğunu bilmediğini söylemektedir. Şairin bu sözünü duyanlar ise onun (öyleyse) gerçeği bilmediğini belirtir. Bu durumda gerçek olan şiirin yalan olmasıdır:

Bilmez ol yâr didüm şi’r yalan olduğunu

Ey Ziyâ’î işidenler didi gerçek bilmez

Ziyâ’î (Gürgendereli 2002: 149)

Şirvanlı Sevâdî, manzum sergüzeşt-nâmesi Hâl-nâme-i Sevâdî adlı mesnevisinde, eserin yazılış sebebini anlatırken yalan söz söylemenin yanlışlığına değinir ve doğrular üzerine kurulu bir destan yazmak istediğini söyler (Gökalp 2009: 658). Şair, beyitler boyunca yalandan uzak durulması gerektiğini vurgularken “Eğer gönül sarayında yer etmek parlamak istersen, doğruluğu terk edip, yalana meyl etme” demektedir:

İster isen sarây-ı dilde fûrûg

Terk idüp sıdkı itme meyl-i dürûg

Sevâdî (Gökalp 2009: 658)

Ancak Sevâdî, mesnevide yalanın kötülüğüne önemli bir yer vermesine rağmen; o da edebî metinlerde yalanın esere güzellik kattığını kabul ettiğini “Şiirin güzelliği yalanın büyüklüğündedir, şiir sanatı(ilmî) yalansız güzel değildir” sözleriyle belirtir:

Gerçi ekzebdür ahsen-i şi’rin

Kezibsiz hoş değil fenni şi’rin

Sevâdî (Gökalp 2009: 659)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Yalan söylemek elbette ayıptır ancak Filibeli Vecdî’ye göre “Eğer yalanı şair söylerse ona ayıp olmayacaktır”:

Bu sözler kim yazıldı tıbk-ı vâki’ hakk-ı nâsi’dür

Egerçi şâ’ire ‘ayb olmaya söylerse yalanı

Filibeli Vecdî (Kavruk-Selçuk 2009: 68)

XVII. yüzyılda Nev’î-zâde Atâyî ise kendisi için bir görüşüp dertleşme olan şiirinin, kimilerine yalan gelse de ona gerçek olduğunu dile getirir:

Sözlerüm cümle hasb-i hâlümdür

Kime yalan ise bana gerçek

Nev’î-zâde Atâyî (Karaköse 1994: 228)

Ayrıca şaire göre sevgiliye kavuşma yolunda bazen yalana başvurulabilir. Zira “Sevgiliye kavuşmak için sunulan o tutkulu gazeller, arada iş bitiren, faydalı bir yalan” olabilir:

Visâl için sunar ol yâre her fütâde gazel

Dürûg-ı maslahat-âmîz olur arada gazel

Nev’î-zâde Atâyî (Karaköse 1994: 233)

Gazellerin yalan olduğunu söyleyen bir başka isim de Vecdî’dir. O, işi daha da ileri götürür ve bir haberin doğrusunu öğrenmek için, tüm şairlerin salasının verilmesi gerektiğini belirtir. Vecdî için, şairlerin hepsi yalancıdır ve onlar ölmeden doğruyu bilmek mümkün olmayacaktır:

Böyle gazel dinür diyen Vecdî sana dürûg ider

Hep şu’arâya kıl salâ al haberün sahîhini

Vecdî (Mermer 2002: 144)

Zârî, yalanın şairin sermayesi olduğunu düşünür. Ona göre, dünya bitse de yalan bitmeyeceğinden, şairin sermayesi de tükenmeyecektir:

Sermâye-i şâ’irân dükenmez

Dünyâ dükenir yalan dükenmez

Zârî (Kaplan 2010: 280)

Nedim, sözüne güvenilmemesini ima ederken söylediklerinin yalan olabileceğini de itiraf eder. Çünkü Nedim, bir şairdir:

Ben şâirim o kamet-i mevzûnu doğrusu

Sevmem desem de belki yalan söylerim sana

Nedim (Gölpınarlı 1972: 250)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Diyarbakırlı Lebîb bir beytinde sanki şiirleriyle yüzleşmektedir. O da meslektaşları gibi pek çok kişiyi övmüştür. Ancak anlaşılan o ki aralarında bu övgüyü hak etmeyenler de vardır ve şair bundan pişman olmuştur. Lebîb “Çok alçağı övdüm” diyerek Allah’tan kendisi gibi olan yani yalanlar söyleyen şairleri affetmesini ister. Tevbe-nâme’de “Yâ Rab şairlerin yalanını affet” diye haykırır:

Çok nâ-kesi eyledüm sitâyîş
Kızb-i şu’arâya tevbe yâ Rab

Lebîb (Kadıoğlu 2005: 301)

Şair tövbesinden dönmediğini vurgulamak ister gibi bir kasidesinde, inancına göre yalanın günah olduğunu bildiğinden aşırı övgüye kaçmadığını ima eder. Lebîb ayrıca “Ben en yalancı olanların en şair olduğunu kabul edenlerden değilim” diyerek şairin söylediği en güzel yalanla başarılı bir şair olarak kabul edileceği fikrine de karşı olduğunu ifade eder. Elbette kasidedeki bu beytin aşırı övgü olup olmadığı ise tartışma konusu olacaktır:

Degülem eş’ar-ı hem-ekzebehümden ma’dûd
Mâturîdiyye sülûkındayum itmeme itrâ

Lebîb (Kadıoğlu 2005: 350)

Yalan ve şair, şiir konusunu beyitlerinde dile getiren isimlerden biri de Haşmet’tir. O, yalanın şiirde yer alsa da kötü ve kirli olduğunu düşünür; şair olmasına rağmen yalana başvurmadığını belirtir. Haşmet, “Şairim ama tabiatım her şeye hoş geldin de demez, sözlerimi yalanın kirine bulaştırmam” der:

Şâirim gerçi hoş-âmedci degildir tab’ım
Sühanım etmezem âmihte-i levs-i yalan

Haşmet (Arslan-Aksoyak 1994: 162)

Haşmet yine “Evet şairim ama ağzım, yalanın pis suyunun aktığı yol değildir” diyerek sözlerinde –şair olmasına rağmen- yalan olmadığını ısrarla vurgular:

Şâirim gerçi inâyetlu efendim ammâ
Dehenim eylemez mevrîd-i çirkâb-ı yalan

Haşmet (Arslan-Aksoyak 1994: 164)

Şair, “dürûğ” redifli gazelinde sadece kendi şiirinde yalan olmadığını dile getirmekle kalmaz, diğer şairleri de savunurcasına, aslında halkın şairlerden daha yalancı olduklarını söyler. Hatta ona göre “Halk dururken şairlerin diline yalan düşmez”. Bu beytin sosyal tenkit içerdiği söylenebilir. Zira şiir satılmaz olmuştur yani şiire ilgi kesilmiştir. Bunun tek sebebi ise halkın kendisi yalancı olduğundan yalana doymuş olmaları ve şiire itibar etmemeleridir. Halkın yalanının çok olması, şairin diline yalanın düşmemesi sebebiyle şiir revaç bulmamaktadır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Şi’rin kesâdına ‘ilel-i müstakilledir

Halkdan zebân-ı şâire düşmez bir ân dūrûg

Haşmet (Arslan-Aksoyak 1994: 264)

Vehbî düzgün boylu sevgiliye âşık olduğunu itiraf ettiği beytinde, “Şair isem de bu sözümde yalan var mı” diyerek aslında şairlerin her söylediğinin yalan olduğunun düşünülmesine sitem etmektedir:

Üftâdeyim belî kad-i mevzûn-ı dilbere

Şâ’ir isem de bunda düşer mi yalan baña

Sünbül-zâde Vehbî (Yenikale 2012: 354)

Şairin bir başka beyti ise şair sözünü yalan olarak değerlendirenlere bir cevap niteliğindedir. Vehbî “Şairin her sözünde bin yalan olsa bile onun güzel anlatımı bu ayıbı örter” sözleriyle, şairin dilindeki yalanın kötü ve çirkin olarak görülmesini istemediğini ortaya koymaktadır. Zira şair anlatımıyla çirkinini güzel eyleyecek, ayıbı örtecek kudrettedir:

Her sözünde olsa biñ dürlü yalanı şâ’iriñ

Setr eder ‘aybın yine hüsn-i beyânı şâ’iriñ

Sünbül-zâde Vehbî (Yenikale 2012: 456)

XIX. yüzyıl şairi Refî’-i Kâlâyî’nin beyti ise aslında bu konudaki sonsöz niteliğindedir. O, şairin sözünün gerçekten yalan olup olmadığını izah eder. Şaire göre şiirdeki yalan –varsa da- gerçeğin zıttı olan yalan değildir. Gaye şiirin anlamına incelik katmak, sözü en etkili hale getirmektir. Şiirin ardındaki bu inceliği ise ancak gönül ehli anlayabilir. Yoksa şairin sözünde hiç yalan yoktur:

Nükte-i mazmûnını fehme gerek erbâb-ı dil

Yohsa yokdur hiç kelâmında yalanı şâirin

Refî’-i Kâlâyî (Alpaydın 2007: 356)

Bu durumda şairlerin yalan söylediğini iddia ederek onun hayal dünyasındaki kurmacalarını anlamayanlar, aslında divan şiirinin inceliklerini kavrayamamış, anlamındaki derinliği görememiş, mazmunundaki sırrı çözememiş, kısacası şiirin lezzetini tadamamış kimseler olmalıdır.

Yalan ve Dünya

Yalan ve dünya kelimelerini “yalan dünya”, “yalancı dünya” gibi mecazi ifadelerle dilinden düşürmeyen insanoğlu, bununla dünyanın geçiciliğini kast ederek asırlardır hayatta ölümden başka gerçek olmadığını söyleyip durmuştur. Öyleyse dünyadaki her şey bir yalandan ibarettir. Divan edebiyatı şairi de bu gerçeğe inanmış ve dünyanın yalan olduğunu şiirlerinde söz konusu etmiştir.

Yunus Emre, her gelenin bir gün gideceği dünyanın geçiciliği sebebiyle yalan olduğunu düşünür. Dünya yalansa elbette her işi de yalan olacaktır:

Giderimiş bunda gelen dünya işi cümle yalan

Ağlar ‘ömrün yavı kılan âh n’ideyin ‘ömrüm seni

Yunus Emre (Tatçı 1990a: 386)

Fânî dünya bir gün yok olacaktır. Bu durumu anlatan beyitlerde çoğu defa döneç, alçak, düzenbaz, hilekâr, kocakarı... gibi sıfatlarla nitelendirilen dünyanın, kararı da yoktur, dolayısıyla yalancıdır:

Yalancı dünyânun yokdur sebâtı

Hudâdan gayrının vardur vefâtı

Sabâyî (Savran 2010: 53)

Filibeli Vecdî, dünya için “Görünürdeki işi doğruluk olsa da o bir yalancı hakîmdir” demektedir:

Bir yalancı hakîmdür bu cihân

Gerçi zâhir işi sadâkatdûr

Filibeli Vecdî (Kavruk- Selçuk 2009: 219)

Hayretî, yalancı dünyaya baş eğdirmediklerini haykırırken:

Bu yalancı dehre baş egdürmedük gerçeklerüz

Kahbe zen dehrün zebûnı olmaduk erkeklerüz

Dönmezüz şâhum belimüzde kuşagı peklerüz

C’ana başa kalmazuz ‘âlemde Yahyâlîlaruz

Hayretî (Çavuşoğlu-Tanyeri 1981: 89)

Vusûlî, “Gerçek erenlerde gayret varsa yalancı dünyaya bizi mağlup etmeyeceklerdir” diye beklentisini ortaya koyar:

Yalancı kahbe dünyâyâ bizi mağlûb etmezler

Vusûlî var-ısa himmet eger gerçek erenlerde

Vusûlî (Taş 2010: 178)

Ancak şu da bir gerçektir ki yalancı dünyadan bir gerçek er meydana çıkarmak için bin âdemi helak etmek gerekebilir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Nice bin âdem oğlanı helâk olmak gerek tâ kim
Yalancı kahbe dünyâdan ola bir gerçek er peydâ

Usûlî (İsen 1990: 97)

Usûlî’nin aşağıdaki beyitleri konunun özeti niteliğindedir. Her şeyin yalan olduğu bu dünyada insanoğluna düşen bir iki gün oyalanıp, vakti doldurmak ve hileci dünyanın hilesine aldanmamaktır. Ayrıca onun yalanına bakmamak için de Allah’tan doğru bir niyet istemek gerekir:

Ey Usûlî çün bilürsün bu yalandur o yalan
Bu yalancı dünyede sen de bir iki gün oyalan

Usûlî (Solmaz 2005: 201)

Sıdk niyyet ver ki bu dünyâ denen mekkârenin
Mekrine aldanmayam kizb u yalana bakmayam

Usûlî (İsen 1990: 175)

Şeyhülislam Yahya ise bu dünyanın şeref ve talihinin asılsız bir hikâye kabul edilmesi gerektiğini; zira akli başında olan bir kişinin bu yalanlarla eğlenmeyeceğini, dünyanın yalan olduğunu bileceğini söyler:

Cihânun izzet ü ikbâlini efsâne bil Yahyâ
Yolundan kalma kim âkil o yalan ile eglenmez

Şeyhülislam Yahya (Kavruk 2001: 173)

Zira Mezâkî’ye göre de “Sevginin asillerinin alçak dünyaya tutkun olmayacağı gibi, erkek adam da yalancı, kahpe dünya karşısında aciz düşmeyecektir”:

Civân-merd-i mahabbet mübtelâ-yı dehr-i dîn olmaz
Yalancı kahbe dünyâya er oğlı er zebûn olmaz

Mezâkî (Mermer 1991: 411)

Zarîfî de yine “Erkek adamsan, yüzüne gülüp aldatan, her sözü yalan olan koca-karı dünyanın hilesine aldanma” der:

Er isen pîre-zen dehrin sakın aldanma âline
Yüzüne güler aldadır kamu kavli yalan ancak

Zarîfî (Gönel 2013: 1478)

Pertev, daha önce sevgilinin yalan söylediğini vurgulamak için kullandığı mısra’ı tekrar eder. Şair bu defa, vefasız dünyanın sözünün yalan olduğu gerçeğini kabullenmiş durumdadır:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Bî-vefâdur bu cihân dirler idi gerçek imiş
‘Ahd ü peymânı yalan dirler idi gerçek imiş

Muvakkit-zâde Pertev (Bektaş 2007: 286)

O zaman dert tasa yeri olan bu yalan dünyada marifet, Meşhurî’ye göre onun zevkini çıkarmaktır:

Gün gibi olmuş iken dehri muhîr irfânın
Ne gerek zerresi sende bu gam-ı devrânın
Nevk-i dâmânı ele girmiş iken imkânın
Çıkarup zevkini Meşhûrî yalan dünyanın
Ma’rifet çekmemedir gülşen-i âlemde keder
Yoksa bu bağda gamsız ne olur var ne biter

Meşhurî (Aydemir-Çeltik 2009: 111)

Kâmî de dünyanın yalancı olduğunu bilir. Ancak şaire göre yeryüzündeki güzellikler de onun doğru cennetidir:

Bu bir mesîresi çok dil-nişîn gülşendür
Dürüst cenneti budur yalancı dünyânun

Kâmî (Yıldırım 2009: 122)

Oysa Haşmet, dünyanın doğruluk pınarından vazgeçtiğini belirtir. O, yalanın çokluğunu anlatmak için yalanı ters akan Âsî nehrine benzetir ve dünyaya doğru aktığını söyler:

Ser-çeşme-i sadâkat-ı dünyâdan el yuduk
Mânend-i nehr-i Âsî cihâna revân durûg

Haşmet (Arslan-Aksoyak 1994: 264)

Yalan ve Kadın

Divan şiirinde ulaşılmaz güzelliğin sembolü, sevgili olarak karşılaşılan kadın, aynı şiirlerde bazen de “hilekâr, sözüne güvenilmeyen, saçı uzun aklı kısa, kaşık düşmanı, yalancı”¹⁰ gibi olumsuz tutumlarla söz konusu edilmiştir. Hatta erkek, kadından daha üstün görülür. Bu düşünce kadının -eğri olan- kaburga kemiğinden yaratılmış olmasıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla kadından fitratı gereği doğru olması/konuşması beklenmeyecektir.¹¹ Divan şairleri de şiirlerinde bu durumu dile getirerek kadını yalan ile birlikte zikretmişlerdir.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Agâh Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 581-590; Ülkü Çetinkaya, “Divan Edebiyatında Kadına Bakış”, Turkish Studies V.3/4 Summer 2008, s. 279-315)

¹¹ Bu düşünceye “Kadın bir kaburga kemiği gibidir. Kadın bir kaburga kemiğinden, bir eğri kaburga kemiğinden yaratıldı, onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın, kırılması da boşanmasıdır.”(Müslim, Reda 64; Nesai, Nikah 15; Ahmed b. Hanbel, II, 168.) hadisindeki mecazî anlamın yanlış anlaşılması sebebiyet vermiş olmalıdır. Oysa hadis, kadının kendine has bir fitratının olduğunu ifade ederken, kadına hassas davranılması gerektiğini anlatmakta ve ona değer vermektedir.

Gülşehrî, kadının işvesinin dahi yalan olduğunu vurgulayarak sevgisine aldanılmamasını tembihler:

‘Avratun sevdüğine aldanmagıl

‘İşvesi yalan-durur inanmagıl

Gülşehrî (Yavuz tsz: 172)

Ayrıca şair, erkeğin yalan söylerse -itibarının düşerek- kadın sayılacağını ifade ederken bir kadının doğru konuşmasının onun için bir mevki, talih, itibar kabul edileceğini de belirtir:

‘Avrata togru sözi devlet-durur

Er ki yalan söyledi ‘avrat-durur

Gülşehrî (Yavuz tsz: 139)

İbrahim ibn-i Bâlî, kadının sözünün yalan olduğunu hatta yeminine bile inanılmayacağını söyler:

İnanma ‘ahdine kavli yalandur

Ki ‘avratdan vefâ gelmek gümândur

İbrahim İbn-i Bâlî (Altun 2003: 169)

Yine divan şiirin bir başka temsilcisi Ahmedî, yalanın hayatın düzenini bozacağına değinir ve onu özellikle erkeğe yakıştırmaz. Erkek yalan söylemez. Çünkü bu erkekliğe sığmayacak bir davranıştır:

Togrı söyle kim yalan erlik degül

Dirligi yalancınun dirlik degül

Ahmedî (Ünver 1983: 41a)

Söyleme yalan kim ol erlik degül

İki dillü olma kim dirlik degül

Ahmedî (Ünver 1983: 25b)

Enverî için de gerçek erkek, sözünde yalan olmayandır:

Uyma ol nâ-merde gel ahde vefâ eyle vefâ

Girçek erdür girçeğüm ahdinde yalan olmayan

Enverî (Kurnaz-Tatçı, 2001: 146)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Vusûlî ise kadının yalancılığını dile getirmekle birlikte onun alçak bir erkeğe muhtaç olmasını da istemez:

İlâhî olmasun kâfir de muhtâc

Yalancı kahbe-zen nâ-merde muhtâc

Vusûlî (Taş 2010: 197)

Nâbî'nin beytinde de dürüstlük erkeğin özelliğidir. Şiirde o erkeğe, yalanın alçaklığına tahammülü bile olmayan, yalan söylemeye tenezzül etmeyen biri olarak rastlanılır:

Merd olan kizbe tenezzül itmez

Zillet-i kizbe tahammül itmez

Nâbî (Kaplan 2008: 245)

Yalan ve Subh

Divan şiirinde yalan, zaman zaman “subh-ı kâzib” tamlaması ile de yer alır. “Yalancı sabah” anlamına gelen bu tamlama ile tanyeri ağarmadan evvel ufukta görülen geçici aydınlık kastedilir ki bu birkaç dakika içinde kaybolmaktadır (Pala 1999: 335). Bu sabah aydınlığının kısa süreli oluşu, onun şairler tarafından “yalancı” olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. “Subh-ı kâzib”in zıttı olan “subh-ı sâdık” ise ufukta gerçek şafağın sökmesidir ve genellikle bu iki tamlama şiirlerde bir arada kullanılır.

Kadı Burhaneddin, sabah oldu diye meclisin sona ermesini istemediği için, sakiye “Aşk galip geldi, kadehi dolu sun; sabahın sözünü bir tarafa bırak, ona itimat etme, zira sabah yalancıdır” demektedir:

Tolu vir ayağı sâkî ışk gâlibdür

Ko subh sözünü bu demde çünkü kâzibdür

Kadı Burhaneddin (Ergin 1980: 126)

Lami'î, beyitlerinde yalanı söz konusu ederken kıskanç kişiyle yalancı sabahı bir tutar. Şair “O beni yerse ayıplasa ne olur ki zira o yalancı sabah gibidir ve ışığı olmaz. Ben de onun benim için söylediği yalanlara, onu överek karşılık veririm. Böylece kıskanç kişinin yalanına ben de yalanla cevap vermiş olurum” diyerek sanatlı bir söyleyiş sergiler:

Beni zem eylesün hâsid kayurmaz

Ki subh-ı kâzibün olmaz ziyâsı

Ben anı gice gündüz ideyim medh

Yalanun yine yalandur cezâsı

Lami'î (Burmaoğlu 1983: 350)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Gelibolulu Âlî ise yalancıya itibar edilmesine sitem eder. Bunu yalancı sabahın, gerçek sabahtan daha önce gelmesine benzetir ve “ Yalancılar tıpkı yalancı sabah gibi başta olur, bilenler ise doğru sabah gibi alçakta kalır” şeklinde ifade eder:

Subh-ı kâzib gibi kız ehli tasaddurda olur

Subh-ı sâdık gibi alçakda kalan dâîdur

Gelibolulu Mustafa Âlî (Aksoyak 2006: 21)

Taranan şiirler arasında “subh-ı kâzib” tamlamasını en fazla, hikemi tarzın büyük temsilcisi Nâbî’nin kullandığı görülmüştür. O, sabahın kısa süreli yalancı aydınlığını, “Onun bir anda yarısı yalan yarısı gerçek olur” şeklinde anlatır:

Dahî kimden ümîd-i sıdk idersin Nâbiyâ bilmem

Sabâhun bir nefesde nısfı kâzib nısfı sâdıkdur

Nâbî (Bilkan 1997: 586)

Şair dünyayı gösteren ayna olan, ışık saçan güneşin yüzünü, yalancı sabahın kederlendiremeyeceğini de belirtir:

Ruh-ı mihr-i münîr olmaz mükedder subh-ı kâzîbden

O bir âyîne-i ‘âlem-nümâdur nem kabûl itmez

Nâbî (Bilkan 1997: 687)

Subh-ı kâzibin geçici olduğu arkasından gerçek şafağın sökerek aydınlığın geleceği daha önce ifade edilmişti. Bu durum şiirlerde, sabahın doğruluğunu ispat etme çabası olarak söz konusu edilmiştir. Nâbî, hikemi tarzda yazdığı bir beytinde buna değinerek “Sabah vaktinin, her ne kadar doğruluğunu ispat etse de bir kere yalana bulaştığını” söylemektedir. Böylece şair insanlara, hiçbir zaman yalan söylememelerini îmâ ederek sonunda pişman olup yalandan dönülse bile artık fayda etmeyeceğini öğütler:

Âlâyiş-i dîrûdan olmaz yine tehî

Hengâm-ı subh sıdkını isbât iderse de

Nâbî (Bilkan 1997: 1067)

XVIII. yüzyıl şairlerinden Âgâh sevgiliyi, geceyi gündüze çevirmeye çalışan yalancı sabaha benzetir. Sevgili de yalancı sabah gibi şaire sadık kalamamıştır:

Subh-ı kâzib gibi kasdı tîre rûz itmekdedür

Sâdıkâne bir nefes yâr olmadı yârın biri

Âgâh (Akpınar 2006: 553)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Sünbül-zâde Vehbî'nin şiirinde de sabahın sadakati dile getirilir. Şair, sabaha sitem eder. Zirâ sâdık diyecek tek o vardır ancak o da talihi yüzünden yalana yakın durmaktadır:

Sâdık diyecek yek dü nefes subh idi ancak

Devr-i felek üzre o dahi kizbe karîndir

Sünbül-zâde Vehbî (Yenikale 2012: 291)

Yalan ve Va'd

Va'd kelimesi sözlüklerde “söz verme, üstüne alma, yapmayı veya vermeyi taahhüt etme”¹² anlamlarında yer alır. Divan şiirinde ise âşığına kavuşma sözü (va'd-ı vuslat) veren sevgili, - genel temayül üzre- vefasız ve cefâkâr olduğundan bu sözünü de yerine getirmez. Dolayısıyla vaadi yalandır. Şairler de bu sebeple vaat kelimesini yalan ile birlikte kullanmışlardır.

Nesîmî, sevgiliye “Yüz çeşit söz verdin hiç birisi gerçekleşmedi. Gerçek sevgilinin dilinde bu kadar yalan olmaz” diye sitem eder:

Yüz dürlü va'de virdün birisi olmadı hiç

Gerçek yârün dilinde munca yalan gerekmez

Nesîmî (Ayan 2002: 395)

Bâkî ise sevgilinin kendisine kavuşmayı vaat ettiğini söylerken; bunun yalan olduğunun elbette farkındadır. Ancak o, sevgilinin zavallı âşığı yalanlarına inandırdığını belirtir:

Bugün Bâkîye ol âfet visâlin va'deler kılmış

Yalanlar söylemiş miskîni gerçekten inandurmuş

Bâkî (Küçük 1994: 235)

“Yıktığın gönlümü yalan vaatlerle yeniden yaptın” diyen Nâbî, gönlünün bugünlük avunduğunu belirtirken, acaba sevgili yarın hangi yalanları söyleyecek diye merak etmektedir:

Yıkup gönlüm yine va'd-ı dürûg-âmez ile yapdun

Bugün virdün firîb ammâ 'aceb ferdâ ne söylersin

Nâbî (Bilkan 1997: 911)

Sultan Ahmed Han'a yazdığı kasidesinde, “Bahtımla uzlaşma ricasında bulundukça; her yalan vaadine bin yıl zaman verir” diyen Nef'î, talihiyle barışma yolunda sevgiliden aldığı sözlerin yerine getirilmeyeceğinin farkındadır:

Etdikçe tâlî'imle recâ-yi muvafakat

Her va'de-i dürûguna bin yıl zamân verir

Nef'î (Karahana 1992: 46)

¹² Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 1993, s. 1131; Şemseddin Samî, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı, İstanbul, 2009, s. 1493; İsmail Parlatır, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Yargı, Ankara, 2006, s. 1771.

Pertev, sevgilinin her öpücüğünde birer inanma olduğunu söylese de onun her kavuşma vaadinde birkaç yalanı olduğunu da bilir:

Her bûsesi yanında birer itminânı var

Her va’ d-ı vaslı içre de birkaç yalanı var

Muvakkit-zâde Pertev (Bektaş 2007: 165)

Rezmî ise tecrîd yoluyla âşığı/şairi “Sevgili kavuşmayı ne kadar vaat ederse etsin yalan söyler, sen ona inanma” diyerek uyarır:

Dürûg eyler inanma ana Rezmî

Ne denlü va’ d iderse yâr visâle

Rezmî (Gülbüz 2012: 333)

Kâmî, sevgilinin zaman zaman âşığına kısacık da olsa vefâ ettiğini anlattığı beytinde; “Bir an, yeni gönül alan bir hat gelir görünür; (sanki) geçmişteki yalan vaatlere vefâ gelir görünür” diyerek, âşığın, yalan sözleri unutturacak az da olsa bir umuda ihtiyacı olduğunu anlatmak ister:

Ol dem ki tâze hat-ı dil-rübâ gelür görünür

Güzeşte va’ d-i dürûga vefâ gelür görünür

Kâmî (Yıldırım 2009: 279)

Hasmî de gönül oyalayan yalan vaatlere güvenmeye ihtiyaç duyar. O, sevgilinin yalan vaatlerine inanmak ister, böylece boş olan ümit kesesini doldurmuş olacaktır:

Tehî kor kîse-i ümmîd hâcetimizdi ey Hasım

Durûg-âmîz-i va’ d-ı dil-ferîbe i’ timâd itmek

Hasmî (Selçuk 2007: 299)

Vâsıf, sevgilinin sözlerine karşı daha temkinlidir. O, sevgilinin yalan olan kavuşma vaatlerini yem olarak nitelendirir ve “Avare gönül kuşunu bu yalanlarla/yemlerle tutamazsın” diyerek sözlerine kanmayacağını açıkça ifade eder:

Yem dökme inanmam bu yalan va’ d-i visâle

Murg-ı dil-i âvâre tutulmaz bu tutumla

Enderunlu Vâsıf (Gürel tsz: 349)

Görüldüğü gibi şairler, sevgilinin vaatlerinin yalan olduğunun farkındadır. Ancak bu yalandan hoşlanmakta, onları duymaktan da mutlu olmaktadır. Bu durum yüzyıllar sonra da şarkılarda dile getirilmiştir. Türk sanat müziğinin güçlü sesi Zeki Müren bir şarkısında, tıpkı divan şairi gibi “Bir tatlı yalan olsa bile sevmeyi vaat et” diyerek, gerçek olmadığını bile bile âşığın sevgiliden gelecek güzel vaatlerinden memnun olduğunu ortaya koyar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Behiştî, sevgilinin kavuşmayı vaat etmesini beklerken yalandan hoşlandığını dile getirir:

Va'de-i vasl-ı yâr için sürten

Ey Behiştî ider yalandan hazz

Behiştî (Aydemir 2000: 358)

Nâbî, sevgiliyi oyuncu, hilekâr olarak vasıflandırır. Ancak şaire göre âşığın ağlayan gönlü, onca oyundan sonra mutlu olmak için, bir yalanı hak etmiştir:

Bu denlü lâbeden sonra dil-i zârı o mekr-engîz

Dürûg-âmiz bir va'deyle de şâd itmesün n'itsün

Nâbî (Bilkan 1997: 908)

Şeyh Gâlib'in beytinde şair de sevgili gibi yalan söylemeye başlamıştır. O, sevgilinin yalan vaatlerinin âşık için ne denli haz verici olduğunu ifade ettiği beytinde; gönlün hoş gidecek şekilde ima ile bir şeyler vaat ettiğini belirtirken bunu sevgilinin öpücük vaadine benzetir ve kendisinin de –tıpkı sevgilinin vaatleri gibi- tatlı ve gönülde yer edici bir yalan söylediğini itiraf eder:

Bir va'd-i bûse gibi şeker çiyne di gönül

Şîrin ü dil-nişîn yalan söylerim sana

Şeyh Gâlib (Kalkışım 1994: 254)

Yalan ve Da'vâ

İddia anlamına gelen dava, tasavvufta; “Benlik, nefsin kendine ait olmayan şeye sahip çıkması” (Uludağ 1995: 136); “Bir kulun kendinde olmayana ileri sürmesidir ki bu, Allah ile kul arasında bir perdedir.” (Cebecioğlu 2005: 152) şeklinde ifade edilmektedir. O perde ise kesrettir.

Buna göre insanın kendini bilmesi ve nefsine hâkim olması gerekir. Zira Allah'tan başka her şey geçicidir, kesrettir. Bu da mâsîvâdır. Birliği anlayamayan kişi mâsîvâyâ kapılmıştır yani “yalan dava” etmektedir.

Divan şiirinde yalan ile birlikte dava da söz konusu edilir. Özellikle Yunus Emre, beyitlerinde yalan ve davayı mâsîvâ karşılığında çokça dile getirmiştir.

Tatçı, Yunus Emre'nin beyitlerindeki yalan davayı; “Mâsîvâ kesreti ifade eder. Vahdet-i Vücutçu olan Yunus, Hakk'tan başka varlığın olmadığına inanır. Şu halde mâsîvâ, yani Hak'tan başka şeyler izafidir...Bize göre görünen eşya nefsimizin cihetiyledir. Yunus, beyitlerinde mâsîvâ anlamında, gayr, varlık, sivâ, yalan, dava, agyar, ayruk gibi kelimeleri de kullanmaktadır. Şairimize göre mâsîvâ âşıkların zindanıdır. Zira Tanrı, zâhir olduğu halde mâsîvâ ile gizlenmiştir...Mâsîvâ gelip geçici olduğundan “yalan dava” terkihiyle ifade edilir:

Yunus ko yalan da'vîyi gel arıta ko sîvâyı

Gönlün evünü kız eyle dost gelicek kondurmaga

(329/7)”(Tatçı 1990b: 229) şeklinde açıklamıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Şair bir başka beytinde, İblisin -özellikle melek olduğu zamandaki adını kullanır- dava kıldığını ancak bunun yalan dava olduğunu söylerken bu sebeple cezasının da diğer kesrete düşenler gibi kıyamet günü eziyet olacağını belirtir:

‘Azâzil da'vî kıldı da'vîsi yalan oldu

Yalan da'vî kılanların pes cezâsı ‘azâb durur

Yunus Emre (Tatçı 1990a: 64)

Yunus, Yaradan’ına “Ben senin yolunda sadığım, yalan davaya düşmem. Sen aramızdaki perdeyi(kesreti) kaldır” diyerek dua eder.

İy Yûnus'ı yaradan hicâb götür aradan

Sâdıkam yolunda ben yalan da'vî kılmazın

Yunus Emre (Tatçı 1990a: 266)

Ona göre dünya dava(yalan) ile dolmuştur. Bizi bu durumdan ancak (aşkı bulmuş)gerçek derviş kurtarabilir ve şair de onu ister. Yalan dava yani mâsîvânın peşinde olanlar aşkı bulamayacaklardır:

Bize girçek dervîş gerek cihân toldı davâ ile

Yalan da'vâ iderisen ‘ışk n'eylesün senünile

Yunus Emre (Tatçı 1990a: 347)

Nesîmî’nin beyti ise kesrete düşüp de aşkı bulamayanları, bir yerde gaflet uykusunda olanları uyarır gibidir. O “Her kim her gece sehere kadar aşkında uyanmadı, o yalancı davacının bahtı açık olmasın” diyerek yalan dava peşinde olanlara beddua etmektedir:

Kim ki bîdâr olmadı ‘ışkunda her şeb tâ-seher

Ol yalancı müdde’inin bahtı bîdâr olmasın

Nesîmî (Ayan 2002: 598)

Şeyhî’nin şiirinde ise müddei, Ali Nihat’ın “mader behata” (1934: 184) olarak nitelendirdiği “rakîp” tir. Şair, “Rakibin sözü yalandır onu duyma” der:

Müdde î kavli yalandır sen onu gûş etmegil

Sanma kim aslı hatalar va'desin çîn eyledi

Şeyhî (İsen-Kurnaz 1990: 274)

Ca’fer Çelebi’nin davası da yalan olmuştur. Zira şair (sevgiliye) “Sensiz ölürüm diye iddia etmişim ancak ayrılık o davalarımı hep yalan etti” der:

Sensüz ölem diyü da'vâlar iderdüm dôstum

Gel ki ol da'vâlarımı hep yalan itdi firâk

Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi (Erünsal 1983: 283)

Yalan ve Yalana Dair Deyimler

Divan şiirinde kullanılan deyimler, şairlerin vazgeçemediği ahenk unsurlarından biridir. Beyitlerde yalana dair yer alan; “*yalan çıkmak* (bir haberin yalan olduğu anlaşılmak)”, “*yalancı çıkmak* (bilmeyerek yalan söylemiş bulunmak)”, “*yalancı çıkarmak* (yalan söylediğini ortaya koymak)” deyimleri yanında, deyim olarak kabul edebileceğimiz; “*yalan eyleme*”, “*yalan oldu*”, “*yalan itdi*” klişe ifadelerine de rastlanılmaktadır. Zira bunlara anlam olarak bakıldığında, sözlüklerdeki yalanla ilgili deyimleri çağrıştırdığı görülür.

‘Adnî “yalancı çıkmak” deyimini söz konusu ettiği beytinde; sevgiliye canını verme konusunda rakip ile imtihana hazır olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece rakibi yalancı çıkaracaktır:

Cân dirîg eder derimiş sana benümçün rakîb

İmtihân eyle görelüm kankımız **yalan çıkar**

‘Adnî (Yücel 2002: 65)

Aynı deyim Taşlıcalı Yahyâ’nın rind-zahid çekişmesine değindiği beytinde görülür. Şair, “Biz sofuya iyi deriz varısın o bize kötü desin, kıyamet günü belki ikimiz de yalancı çıkarız” anlamına gelen sözleriyle, kıyamet gününde iyi olarak bilinme ümidini ortaya koymaktadır:

Biz sofiye eyü derüz ol bize kem disün

Mahşer gününde belki ikimiz **yalan çıka**

Yahyâ Bey (Çavuşoğlu 1983: 248)

Şairlerin mahşer günü haklı çıkma isteğine Nef’î’nin kıtasında da rastlanılmaktadır. Şair, Şeyhülislam Yahya’nın bir kıt’asına mülâtafa ile verdiği cevabında (Levend, 1984:536) şunları söyler:

Bize kâfir demiş Müfti Efendi

Tutalum ben ana diyem müselman

Varıldukta yarın rûz-ı cezâyâ

İkimiz de çıkarız anda yalan

Nef’î (Akkuş 1998: 250)

Burada usta şair, Müftü Tahir Efendinin kendisine söylediği “kâfir” lafına karşılık “Ben de ona “Müslüman” desem, yarın kıyamet gününde ikimizin de yalan söylediği ortaya çıkar” diyerek güzel bir hiciv örneği sunmaktadır. Nef’î’nin zekice söylenmiş bu şiirinden daha önceleri dile getirilmiş benzer bir kıt’aya Gülşen-i Şu’arâ’da rastlanılır. XVI. yüzyıl şairi Perviz Efendi, tıpkı Nef’î gibi kendisine “kâfir” diyen kişinin yalan söylediğini ima ederek; yalan söze ancak yalanla

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

karşılık verileceği düşüncesiyle o da dünya âlimi olan kişiye “Müslüman” sözüyle cevap verir. Böylece karşılıklı yalan söylemiş olacaklar, bu durum da Perviz’in işine gelecektir:

Bize kâfir dimiş bir ‘âlim-i dehr
Yalanın yokdurur hergiz fûrûgı
Müselman diyelim biz dahı ana
Dürûgî râ ne-şâyed cuz dürûgî¹³

Perviz Efendi (Solmaz 2005: 136)

“Yalancı çıkarmak” deyimini karşılayan “yalan eyle-” ifadesi de divan şiirinde kullanılmıştır. ‘Adnî, sevgilinin, “Yolumda ‘Adnî canını esirger” sözüne karşı, ölerек onu yalancı çıkarma peşindedir:

Dermiş yolumda cânını ‘Adnî dirîg eder
Ölem komayam anı ben âhır **yalan edem**

‘Adnî (Yücel 2002: 69)

Behiştî, “Yeminim, yolunda başımı vermekti ama sen beni öldürmeyerek aşk erbabı içinde beni yalancı çıkardın” sözleriyle “yalancı çıkarmak” deyimini çağrıştırır:

Bu idi ‘âhdüm yolunda ser virem öldürmedün
Sen beni erbâb-ı ‘îşk içinde **yalan eyledün**

Behiştî (Aydemir 2000: 376)

Ravzî ise aynı deyimleşmiş ifadeyi söz konusu ederek; “O ay yüzlü sana gelmez derler. Gel, bugün öyle söyleyenleri yalancı çıkar” diyerek sevgiliye yalvarır:

Sana gelmez o mâh-rû dirler
Gel bugün anları **yalan eyle**

Ravzî (Aydemir 2009: 307)

Revânî, güzel sevmemeye söz vermiştir, ancak işveli sevgililer yüzünden sözünü tutamayacaktır. Böylece güzeller şairi yalancı çıkarmış olurlar:

Şöyle ‘ahd itmiş idük dahı güzel sevmeyevüz
Nâzenînler ne içün bizi **yalan eylediler**

Revânî (Avşar tsz: 125)

Hecrî ise “Ey dostum, Hecrî aşkını ne kadar inkâr ederse etsin, gönlü ah ve figan ederek yine onu yalancı çıkarır” demektedir:

¹³ “Yalana yalandan başkası yaraşmaz”.

Ne deñlü ‘ıškuñı **Hecrî** ederse döstum inkâr
Gönül âh u figân-ıla gerü anı yalan eyler

Hecrî (Zülfe 2010: 103)

Benzer bir beyit Bâkî tarafından da söylenmiştir. Bâkî, “yalancı çıkmak” deyimini, “yalan itdi” ile ifade eder. Şair, “Ömrüm boyunca güzel sevmeyeyim derdim amma ne yapayım ki bu dîvâne gönül (âşık olarak) beni yalancı çıkardı” diyerek, aslında istemeyerek yalan söylemiş olduğunu ortaya koyar:

‘Ömrüm oldukça güzel sevmeyeyin dirdüm lîk
N’ideyin bu dil-i şeydâ beni **yalan itdi**

Bâkî (Küçük 1994: 445)

Heşt Behişt mesnevisinde Behiştî “Yâ Rab, temiz yaradılışlı biri bana mahlas (cennetlik anlamına gelen Behiştî) verdi, sen onu kıyamet günü yalan çıkarma” sözleriyle Allah’tan cenneti dilemektedir:

Baňa mahlas didi bir pâk-meşreb
Yalan itme anı mahşerde yâ Rab

Behiştî (Yeniterzi 2001: 124)

Şiirlerde yer alan yalana dair bir başka klişe ifade de “yalan oldu”dur. Bir şeyin zamanla geçerliliğini yitirdiğini, anlamsızlaştığını çağrıştıran bu ifadeyi Ahmedî, “yalan olmaya” şeklinde kullanmış ve “Ey saltanat davası olan, çalış gayret et ki davan yalan olmasın” demiştir:

Sen dahı iy saltanat da’vî kılan
Cehd it da’vî ki olmaya yalan

Ahmedî (Ünver 1983: 69b)

Ravzî ise deymi, ömrünün gençlik yılları için kullanmıştır:

Ravziyâ gerçeksın ammâ bir gün ola diyesin
Nev-bahâr eyyâmı geldi gitdi **yalan oldu** kış

Ravzî (Aydemir 2009: 235)

Ümmî Sinan, “Eğri temelin üzerine doğru bina kurulmaz, her kim yoldan geri döner davası hep yalan olur” diyerek deymi şiirinde dile getirmiştir:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

Egri temelin üstine tođrı tamâm olmaz binâ

Kim ki yoldan döner girü da’vâsı hep yalan olur

Ümmî Sinan (Bilgin 2000: 89)

Pertev, sevgili ile muhabbet dolu zamanın geçip aralarında sadece bir merhabanın kaldığından dertlenirken; aşk dolu günler için “yalan oldu” demektedir:

O germiyyet o mihr ü o mahabbet hep **yalan oldu**

Heman şimdi o mehle bir uzakdan merhabâ kaldı

Muvakkit-zâde Pertev (Bektaş 2007: 296)

Sonuç

Toplumun günah, yasak ya da ayıp kabul ettiği kötü davranışlardan biri olmasına rağmen insanların söylemekten vazgeçemediğı “yalan”, hayatın bir gerçeğı haline gelmiştir. Bu gerçek, divan edebiyatı şairinin mısralarında da sıkça dile getirilmiştir.

Divan şiirinde “yalan, kizb/kâzib, dürûğ” kelimelerinin taranmasıyla elde edilen beyitlere bakıldığında yalanın, gerçek anlamının yanı sıra mecazi manada kullanıldığı da görülmektedir. Şairler, eserlerinde yalan söylemeyi ve yalanın zararlarını dile getirirken, onun uzun süre inandırıcılığını koruyamayacağına da değinmişlerdir. Bununla birlikte şiirlerde yalan, genellikle kadın, dünya, subh, va’d, dava ile birlikte kullanılmış; deyimlerde de söz konusu edilmiştir. Ancak eserlerde dikkat çeken en önemli unsur şair sözünün yalan olarak kabul edilmesi olmuştur.

Divan şiiri incelenmeye devam edildiğinde elbette daha pek çok şairin, yalanı mısralarında söz konusu ettiği görülecektir. Ancak bu çalışmada tespit edilen beyitlerle de “yalan”ın divan şiirinin söz varlığındaki yeri genel başlıklarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Kur’an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (1993). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

AKDOĞAN, Yaşar (tsz). *Ahmedî Dîvân*.
http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdganpdf
(30.12.2011).

AKKUŞ, Metin (1993). *Nef’î Divanı*. Ankara: Akçağ.

AKKUŞ, Metin (1998). *Nef’î ve Sihâm-ı Kazâ*. Ankara: Akçağ.

AKPINAR, Şerife (2006). *Âgâh Dîvân’ı ve İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü(Basılmamış Doktora Tezi). Konya.

AKSOYAK, İ. Hakkı (2006). *Gelibolulu Mustafa Âlî, Dîvân (Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım)*. Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yayınları. C. 3.

ALBAYRAK, Nurettin (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı.

Ali Nihat (1934). *Şeyhî Divanını Tetkik*. İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

- ALPAYDIN, Bilal (2007). *Refî'-i Kâlâyî Dîvânı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD. Eski Türk Edebiyatı BD (Basılmamış Yüksek Lisans tezi). İstanbul.
- ALTUN, Mustafa (2003). *İbrâhim İbn-i Bâlî'nin Hikmet-nâme'si*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10689,girispdf.pdf?> (26.12.2011).
- ARAT, Reşit Rahmeti (1974). Yusuf Has Hâcib Kutadgu Bilig II. Ankara: TTK.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1992). *Atabetü'l-Hakayık*. Ankara: TTK.
- ARSLAN, Mehmet – AKSOYAK, İ. Hakkı (1994). *Haşmet Külliyyatı*. Sivas.
- ARSLAN, Mehmet (1994). *Pendnâme-i Zarîfî*, Sivas: Dilek Matbacılık.
- ARSLAN, Mehmet (2007). *Mihri Hâtun Divânı*. Ankara: Amasya Valiliği.
- ATEŞ, Süleyman (1990). *Yüce Kuranın Çağdaş Tefsiri*. C.6. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.
- ATEŞ, Süleyman (1997). *Kur'ân Ansiklopedisi*. C. 19 İstanbul: Kuram.
- AVŞAR, Ziya (tsz). *Revânî Dîvânı*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10642,giris-revanipdf.pdf?0> (18.10.2013).
- AYAN, Hüseyin (2002). *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: TDK.
- AYDEMİR, Yaşar - ÇELTİK, Halil (2009). *Meşhurî Divanı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10626,girispdf.pdf> (15.11.2011).
- AYDEMİR, Yaşar (2000). *Behiştî Dîvânı*. Ankara: MEB.
- AYDEMİR, Yaşar (2009). *Ravzî Divanı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10603,metinpdf.pdf?0>. (12.11.2013).
- BEKTAŞ, Ekrem (2007). *Muvakkit-zâde Pertev Divanı*. Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.
- BİCE, Hayati (2001). *Hoca Ahmed Yesevi Divan-ı Hikmet*. Ankara: TDV.
- BİLGİN, A.Azmi (2000). *Ümmî Sinan Divanı (İnceleme-Metin)*. İstanbul: MEB.
- BİLKAN, Ali Fuat (1997). *Nâbî Divanı I-II*. İstanbul: MEB.
- Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I-II* (2009). Ankara: TDK.
- BURMAOĞLU, Hamit Bilen (1983). *Lâmi'î Çelebi Dîvânı, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvân'ının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edb. Fakültesi (Basılmamış Doktora Tezi). Erzurum .
- CANAN, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. C.14. Ankara: Akçağ.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2005). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka.
- COŞKUN, Menderes (2011). “Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine”, *Bilig*, S. 56 Kış. s. 57-80.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1983). *Yahyâ Bey ve Dîvânından Örnekler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet – TANYERİ, M. Ali (1981). *Hayretî Divan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 9/3 Winter 2014

- ÇELEBİ, Asaf Halet (1953). *Divan Şiirinde İstanbul*. İstanbul: Halk Basımevi.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1999). *Türk Edebiyatı'nda Mesnevi*. İstanbul: Kitabevi.
- ÇETİNKAYA, Ülkü (2008). “Divan Edebiyatında Kadına Bakış”, *Turkish Studies* V.3/4 Summer. s.279-334.
- DEMİREL, Şener (2011). *16.Yüzyıl Dîvân Şairlerinden Mânî Dîvân ve Şehr-engîz-i Bursa*.<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr.Eklenti/10624>. (15.12.2013).
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DOĞAN, Muhammed Nur (2006). “Yolculuk Metaforu Bağlamında Klasik Şiiri Anlamak”. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. Yıl 7. S.77-78. s. 47-57.
- ECER, Ahmet Vehbi. “Kur’an-ı Kerim’de Şiir ve Şairler” www.islamhukukusayfasi.com., 22.02.2011.
- ERGİN, Muharrem (1980). *Kadı Burhaneddin Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- ERSOY, Ersen (2010). *II. Bayezit Devri Şairlerinden Münîrî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul.
- ERÜNSAL, İsmail (1983). *The Life and Works of Tâcî-zâde Ca’fer Çelebi, with a Critical Edition of his Dîvân*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- GEZE, Hidayet (2009). *Kur’an-ı Kerim’de “Kızb” (Yalan) Kavramı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri ABD Tefsir Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Elazığ.
- GÖKALP, Halûk (2009). *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*. İstanbul: Kitabevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1972). *Nedim Divanı*. İstanbul: İnkılap ve aka.
- GÖNEL, Hüseyin (2013). “Bir Zarif Âşık: Rusçuklu Zarîfî ve Divânı” *Turkish Studies*. V.8/1 Winter. s.1449-1483.
- GÜRBÜZ, Mehmet (2012). *Safiye Sultanzâde Mehmed Rezmî Divan*. Ankara: Grafiker.
- GÜREL, Rahşan (tsz). *Enderunlu Vâsıf Divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- GÜRGENDERELİ, Müberra (2002). *Hasan Ziyâ’î Hayatı-Eserleri- Sanatı ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÜVEN, Ahmet Zeki (2009). “Edirneli Nazmî’nin Pendnâmesinde Eğitim ve Ahlâk Anlayışı”. *Turkish Studies*. V. 4/5 Summer. s. 182-197.
- HAYLAMAZ, Reşit (2010). *Müminlerin En Mümtaz Annesi Hazreti Âişe*. İstanbul: Işık Yayınları.
- HİCAZÎ, M. Mahmut (tsz). *Furkan Tefsiri*. C. 4. İstanbul: İlim Yayınları.
- İSEN, Mustafa – KURNAZ, Cemâl (1990). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- İSEN, Mustafa (1990). *Usûlî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- KADIOĞLU, İdris (2005). *Diyarbakırlı Lebîb Hayatı, Edebî, Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı*. Malatya: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- KALKIŞIM, Muhsin (1994). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. Ankara: Akçağ.

- KAPLAN, Mahmut (2001). “Manzûm Nasîhat-nâmelerde Yer Alan Konular”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 9 Bahar. s.133-185.
- KAPLAN, Mahmut (2008). *Hayriyye-i Nâbî*. , Ankara: AKM.
- KAPLAN, Yunus (2010). “17. Yüzyıl Divan Şairi Zârî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şiirleri”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, V.3, 1. 12, Summer. s.226-290.
- KARAHAN, Abdülkadir (1992). *Nef’i Divanından Seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- KARAKOÇ, Sezai (2007). *Edebiyat Yazıları I*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARAKÖSE, Saadet (1994). *Nev’î-zâde Atâyî Dîvânı*,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10637,nevi-zade-atayipdf.pdf>(15.12.2013).
- KARAMAN, Hayrettin vd. (2004). *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. C. IV. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- KAVRUK, Hasan – SELÇUK, Bahir (2009). *Filibeli Vecdî ve Dîvân’ı (Metin-Dizin)*. Malatya: Öz Serhat Yayıncılık.
- KAVRUK, Hasan (2001). *Şeyhülislam Yahya Divanı*. Ankara: MEB.
- KILIÇ, Atabey (2005). *Müridi ve Pend-i Rical Mesnevisi*. İzmir: Akademi Kitabevi.
- KILIÇ, Filiz (2010). *Âşık Çelebi Meşâ’irü’ş-Şuarâ*. C. II. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- KIRBIYIK, Mehmet (2011). “Necati Bey Divanı’nda “Öykünmek””. *Ölümünün 500. Yılında Necati Bey’e Armağan* (haz. İ.Çetin Derdiyok, Muna Yüceol Özezen). Ankara. TDK.
- KURNAZ, Cemal - TATCI, Mustafa (2001). *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*. Ankara: MEB.
- KURNAZ, Cemal (2007). *Osmanlı Şair Okulu*. Ankara: Birleşik.
- KUTLU, Mustafa (2014). “Fikir ve şiir”. www.yenisafak.com.tr. (19.02.2014).
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: TDK.
- LEVEND, Agâh Sırrı (1984). *Divan Edebiyatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- MERMER, Ahmet (1991). *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı’nın Tenkitli Metni*. Ankara: AKM.
- MERMER, Ahmet (2002). *XVII. yy Divan Şairi Vecdî ve Divânçesi*. Ankara: MEB.
- NAZİK, Sıtkı (2010). “Kaynağı ve Bağlayıcılığı Yönüyle Hz. Peygamber ve Şairlerin Sözü – Divan Şairi Örneği-”. *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5. S.22. Yaz. s. 122-135.
- ONAN, Necmettin Halil (1956). *Fuzuli Leylâ ile Mecnun*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- ÖZKAN, Mustafa (1990). *Cinânî Cilâü’l-Kulûb*. İstanbul: Üniversite Yayınları.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre (1999). *Hamdullah Hamdî ve Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PALA, İskender (1999). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- PALA, İskender. “Şair”, www.zaman.com.tr. 20 Ocak 2009.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 9/3 Winter 2014

- PARLATIR, İsmail (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı.
- Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi* (trc. Mehmed Sofuoğlu) (1989). İstanbul: Ötüken Yayınları. C.13.
- SARAÇ, Mehmet A. Yekta (tsz). *Emrî Divanı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10607,emridivanipdf.pdf?0> (6.03.2014).
- SAVRAN, Ömer (2010). *Sabâyî ve Üveys-nâmesi*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10710,uveys-namepdf.pdf> (26.12.2011).
- SELÇUK, Engin (2007). *Hasmî Divanı*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi). Konya.
- SOLMAZ, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı*. Ankara: AKM.
- Sünen-i Tirmizî Tercümesi* (trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu). İstanbul: Yunus Emre Yayınları. C. 3. s. 372-373.
- Şemseddin Samî (2009). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı.
- TARLAN, Ali Nihat (1992). *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- TARLAN, Ali Nihat (1997). *Necati Beg Divanı*. İstanbul: MEB.
- TAŞ, Hakan (2010). *Vusûlî Dîvân*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10660,vusuli-divanipdf.pdf?0>.(10.08.2013).
- TATÇI, Mustafa (1990a). *Yunus Emre Dîvanı Tenkitli Metin*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- TATÇI, Mustafa (1990b). *Yunus Emre Dîvanı İnceleme*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- TOLASA, Harun (1999). “Klasik Edebiyatımızda Divan Önsöz (Dîbâce)leri; Lami’î Divanı Önsözü ve (buna göre) Divan Şiiri Sanat Görüşü”. *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler* (haz. Mehmet Kalpaklı). İstanbul: YKY. s. 229-244.
- TURAN, Lokman (1998). *Yenişehirli Avnî Bey Divanı’nın Tahlili Encümen-i Şu’arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum.
- ULUDAĞ, Süleyman (1995). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- ÜNVER, İsmail (1983). *Ahmedî İskender-nâme*. Ankara: TDK.
- YAVUZ, Hilmi. “Yalan Üzerine Bir Deneme”, www.zaman.com.tr. 12 Kasım 2008.
- YAVUZ, Kemal (2000). *Âşık Paşa Garib-nâme*,
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10669,garib-namepdf.pdf> (15.12.2013).
- YAVUZ, Kemal (tsz). *Gülşehrî’nin Mantıku’t-Tayrı (Gülşen-nâme)*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?> (11.12.2013).
- YENİKALE, Ahmet (2012). *Sünbül-zâde Vehbî Divanı*.
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10651,sunbul-zade-vehbipdf.pdf>.
 07.05.2013).
- YENİTERZİ, Emine (2001). *Behiştî’nin Heşt Behişt Mesnevîsi*. İstanbul: Kitabevi.

-
- YILDIRIM, Ali (2009). *Kâmî Dîvânı (Edirneli Efendi Çelebi)*. Ankara: MEB.
- YILMAZ, Şeref (2005). “Şuara Suresinin Işığında Şiir ve Şair”. *Yağmur*. S. 29. Ekim-Aralık.
- YÜCEL, Bilal (2002). *Mahmud Paşa Adnî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- YÜCETÜRK, Semih Yücel. “Bir Kur’an Kavramı Olarak Şiir ve Şair”, www.antoloji.com.20.12.2013.
- ZÜLFE, Ömer (1998). *Nâşid Divan*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- ZÜLFE, Ömer (2010). *Hecrî Dîvân*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10618,hecripdf.pdf>. (12.11. 2013).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/3 Winter 2014

